

ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ «КРИПТОВАЛЮТИ» У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТИГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Ковальчук Олексій Анатолійович

<https://orcid.org/0009-0008-0661-7139>

аспірант кафедри правосуддя та філософії

юридичного факультету

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Сьогодні практика показує, що деякі державні та муніципальні чиновники різних рівнів, окремі судді, прокурори, поліцейські, не дивлячись на високий рівень заробітної плати, наявність кримінальної і адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення та урочисто дану присягу доброчесно виконувати свої обов'язки, все одно зловживають своїми службовими, посадовими обов'язками та всупереч інтересам посади, служби, держави, порушують антикорупційне законодавство, незаконно збагачуючи як себе, так і своїх рідних чи близьке їх оточення. Зважаючи на дану тенденцію законодавець перебуває у постійному пошуку ефективних механізмів протидії вказаним девіантним явищам, вдосконалюючи зокрема норми як матеріального, так і процесуального права. Разом з тим, економічна і майнова сфери суспільного життя розвиваються набагато швидше, ніж вони регламентуються законом. Саме з цих підстав поява в цивільному обороті нових фінансових активів, одним із яких на сьогодні є криптовалюта і привертає увагу науковців.

Так, частина восьма статті 290 ЦПК України під поняттям «активи», окрім переліку їх матеріальних складових (грошові кошти, майно) передбачає можливість визнання необґрунтованим і стягнення у дохід держави такої категорії як криптовалюти [1]. В цій частині дана норма узгоджується із п. 6 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції», яка вимагає від особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларувати нематеріальні активи, в тому числі і у виді криптовалюти [2]. Термін «криповалюти» містить і диспозиція ч. 3 ст. 368-5 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення [3]. З конструкції диспозиції вищезазначених норм вбачається, що законодавець відносить криптовалюту до категорії нематеріальних активів. Однак, законодавство України на даний час не містить правової регламентації

інституту «криптовалюти», обмежуючись лише змістовним застосуванням даного терміну в різних нормативно-правових актах.

Зокрема, згідно з підпунктом 1 пункту 11 розділу IV Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 08 листопада 2023 року № 252/23 суб'єкти декларування зобов'язані вказувати криптовалюти у розділі 10 декларації «Нематеріальні активи». Згідно з підпунктом 3 пункту 11 розділу IV вказаного Порядку, в якості відомостей, що ідентифікують даний актив особа обов'язково повинна зазначити: вид об'єкта; ідентифікатор в системі обігу віртуальних активів; кількість та вартість криптовалюти; дату набуття права; постачальника послуг, пов'язаних із обігом криптовалюти; особу, якій належить об'єкт (суб'єкт декларування та/або члени його сім'ї) [4].

Однак, Податковий кодекс України, в частині криптовалюти, взагалі не визначає її ані об'єктом оподаткування, ані товаром, який може бути відчужений або ж за допомогою якого можливо набути певних майнових прав. Більше того, в даному нормативному акті взагалі відсутнє поняття та перелік нематеріальних активів, яке, до речі, раніше було закріплене у пп. 14.1.120 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Підпункт 14.1.185 п. 14.1 ст. 14 ПК України серед видів постачання послуг, які є об'єктом оподаткування, також не передбачає такого виду як послуги, пов'язаних із обігом криптовалюти, виводячи по суті їх із категорії доходів, які можуть бути оподатковані [5]. Тобто, фактично у вітчизняній правовій системі склалась ситуація, коли за податковим законодавством криптовалюта в Україні не має правового статусу, який би визначав її оборотоздатність, визначення вартості, класифікацію та режим оподаткування, однак може бути стягнена в дохід держави в якості необгрунтованого активу. Примітним є і той факт, що прийнятий 17.02.2022 року та досі нечинний Закон України «Про віртуальні активи» у підпункті 6 п. 33 розділу VI Прикінцевих та перехідних положень містить нову редакцію пункту 6 частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції», в якій термін «криптовалюти» замінює на нову юридичну категорію – «віртуальні активи» [6]. Однак, в цій частині даний Закон не вносить жодних змін в ст. 290 ЦПК України, що свідчить про формування підґрунтя до створення нової правової прогалини, яку в подальшому рано чи пізно доведеться усувати за рахунок додаткової нормотворчої діяльності.

Слід зауважити, що Закон України «Про віртуальні активи» замінюючи поняття «криптовалюти» на «віртуальні активи» в даному випадку відступає від міжнародної термінології, яка використовує префікс «крипто» для позначення правовідносин сфері електронних розра-

хунків і електронного обігу активів. Як приклад, 20.03.2023 року між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії було укладено Угоду про цифрову торгівлю, яка набирає чинності для нашої держави 01.09.2024 року. В Додатку А частини 6 «Електронна торгівля» статті 131 (підпункт g) вказаної Угоди серед термінів застосовується зокрема і термін «криптографія», який для цілей цієї статті означає «принципи, засоби або методи перетворення даних, які мають на меті приховування або маскуванню їх змісту, запобігання їх невиявленій модифікації або несанкціонованому використанню, і обмежується принципами, засобами або методами, які вимагають використання одного або більше таємних параметрів, наприклад криптографічних змінних, або пов'язаного з ними керування ключем, для перетворення даних або виконання відповідних зворотних перетворень» [7]. Звідси вбачається висновок, що у відносинах з іноземними партнерами Україна використовує міжнародну термінологію, тоді як для національного законодавства правотворець формулює власні дефініції, використовуючи більш загальний термін «віртуальність».

На сьогодні Єдиний державний реєстр судових рішень не містить жодного рішення Вищого антикорупційного суду, яким би було встановлено набуття у власність відповідачем криптовалюти та її стягнення у дохід держави як необґрунтованого активу. Отже, чинне законодавство і судова практика свідчить про те, що криптовалюта фактично не підпадає під режим цивільної конфіскації через відсутність правового режиму її обігу в Україні.

Д. В. Казначєєва та А. О. Дорош в цьому взаємозв'язку відзначають, що криптовалюта в Україні також не має і статусу «електронних грошей», оскільки вона не має емітента щодо її випуску і погашення, а також не прив'язана до жодних готівкових або безготівкових коштів [8, с. 174]. В свою чергу О. В. Бігняк зауважує, що на відміну від України в ЄС криптовалюта виконує наступні функції: а) є мірою вартості; б) є засобом платежу; в) є засобом обміну; г) є засобом накопичення [9, с. 180].

На сьогодні і світі налічується понад тисяча різних цифрових валют, які не контролюються ні урядами, ні національними бюджетами жодної із світових держав. В той же час, криптовалюти користуються широкою популярністю через свої «латентні» особливості: анонімність власника, швидкість транзакцій, відсутність касових і територіальних обмежень, відсутність посередників в особі банків і фінансових установ, надійність зберігання тощо.

За висновками Звіту «Криптоєкосистема: ключові елементи та ризики», поданого міністрам фінансів G20 та підготовленого головами центральних банків, взаємодія між крипторинком, традиційними

фінансами та реальною економікою залишається поки що обмеженою, оскільки криптовалюта залишається в основному самореферентним засобом та використовується в основному для спекуляцій, що, в принципі, є закономірним. Однак, так чи інакше, криптовалюта потребує взаємодії із традиційною фінансовою системою задля підтримки свого зростання, а тому даний факт не можна ігнорувати [10, с. 14].

З огляду на вказане, можна констатувати, що криптовалюта є досить зручним та надійним способом накопичення і збереження незаконно набутих активів та виступає своєрідним електронним сховищем для еквіваленту реальних грошових коштів. Тому законодавцем недаремно її віднесено до активів, які можуть бути визнані необґрунтованими та стягнуті в дохід держави. Разом з тим, законодавча регламентація даного виду джерела незаконного збагачення, зважаючи на його транскордонний електронний характер, потребує імплементації міжнародних положень і норм у вітчизняне податкове, фінансове, цивільне і цивільне процесуальне законодавство. Законодавчо не визначене поняття «криптовалюти» ускладнює як його економіко-правове розуміння і сприйняття, так і її виявлення та конфіскацію в порядку цивільного і кримінального судочинства, а тому вказана прогалина потребує свого нормотворчого вирішення.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 16.06.2024)
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20141014#n13> (дата звернення: 18.06.2024)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> дата звернення: 18.06.2024)
4. Порядок заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 08 листопада 2023 року № 252/23 / Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1965-23#Text> (дата звернення: 19.06.2024).
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

6. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

7. Угода про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії: міжнародний договір. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-23#Text (дата звернення: 21.06.2024).

8. Казначеева Д. В., Дорош А. О. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 2(23). С. 170–176.

9. Бігняк О. В. Криптовалюта і міжнародне приватне право: які колізійні прив'язки застосовуються. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 177–181.

10. The crypto ecosystem: key elements and risks: Report submitted to the G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. July 2023. URL: <https://www.bis.org/publ/othp72.pdf> (дата звернення: 22.06.2024).